

nek közgyűléséről, 1961 (végén). MOL MDP–MSZMP IrO 288.f.33.cs.17.ő.e.

28. „Álláspontunk az volt, hogy egzisztenciális lehetőségeiket biztosítjuk, fordítási megbízásokkal és más módon, eredeti írásaikat azonban csak akkor adjuk ki, ha tisztázzák álláspontjukat 1956-tal, illetve az azóta végbement fejlődéssel kapcsolatban. Nem gondoltunk nyilatkozatokra, hanem azt javasoltuk, hogy szépirodalmi munkáikban fejtsek ki nézeteiket. Az elmúlt másfél esztendőben ezek az írók kísérleteket tettek, hogy megfeleljenek ennek a kívánalomnak, de ezek a próbálkozások felemásak voltak, s úgy ítéltük meg őket, hogy nem teljesítik azt a követelményt, amely lehetővé tenné számukra az irodalmi életbe való visszatérést.” (Köpeczi Béla feljegyzése [néhány 1956-ban kompromittált íróról]). A feljegyzésben megnevezett írók: Déry Tibor, Háy Gyula, Zelk Zoltán, Tamási Lajos, Ör-

kény István, Benjámin László, Kuczka Péter, Lukács György. MOL Aczél György miniszter-helyettes TÜK iratai.)

29. A PB 1962. május 3-i jegyzőkönyve: MOL MDP–MSZMP IrO 288.f.5.cs.264.ő.e. A további idézetek innen.

30. Horváth Béla 1962-ig a müncheni *Látóhatár* egyik szerkesztője volt. Ekkor hazatért, és 1963-tól a Budapesten indított *Látóhatárt* szerkesztette. Jellemző, hogy nevét Kádár rosszul tudja, de politikai céljai most is világosak. Egyfelől a hazai káderhiány pótlása, másfelől a toleranciát sugalló propaganda a külföldnek, harmadrészt az irodalmi emigráció megosztása.

31. Megjegyzések az írószövetség közgyűléséről, 1962. május 20. MOL MDP–MSZMP IrO 288.f.33.cs.1.ő.e.

Gabriel Liiceanu

ELMÉLKEDÉS A SZEMÉTRŐL

Demény Péter fordítása

A Lucaci utcában lakom, a Traian csarnok közelében. A hetvenes évekig a negyed lakossága többségében zsidó volt, majd amikor a zsidók emigráltak, cigányok költöztek az üres házakba. Mezitlábas gyerekek játszanak az utca közepén; a házak előtti székeken pocakos öregek ülnek trikóban és papucsban, sliccükéről leszakadt a gomb; az udvaron teknők, rozsdás vasak és üres üvegek; az ablakok között kartondarabok és újságok, slamos asszonyok vizik karjukon mocskos kölykeiket; szombatoként, ha esik, van, bömböl a magnó – idestova húsz éve így néz ki ez negyed, amely valamikor a mítikus Bukarest része volt, a Mintuleasa, a Popa Soare, a Romulus és a Remus utcákkal együtt.

Az idén új jelenség ütötte fel a fejét ebben az elhanyagolt városrészben: az utca közepén szemétdombok nőnek. Változatosságukat egyetlen pillantással föl lehet mérni, de az embernek nincs ereje alaposan körülnézni, mert attól fél, hogy statikus kavargásukban elmondhatatlan ocsmányságot fedez majd föl: aprólékot, dögöt, gennyet és rongyokat – vagy tán a patkányok alig hallható surranását is észlelheti, hiszen éjjel a lámpák másodpercre föl villanó fénye őket is megvilágítja –, mindez a mocskok fokozatosan hódítja meg a negyedet, züllésünk ékes jelévé válik, lassan veszi körül a környéket, fojtogat, megadásra kényszerít, arra, hogy természetesnek fogadjuk el életünk belesüllyedését a szennybe és a kloákába.

Amint a városba igyekszem, utam első kétszáz méterén három szemétdombot láthatok: az első (ez a legrégebbi) abban a kis parkban terül el, melyet a Lucaci, a Fetitelor és a Mitiță Constantinescu utcák találkozása alkot. Pár évvel ezelőtt, hogy a tavasz beköszöntött, a kis tér előtt lakó ember kitakarította a helyet, fenyőfa karókat vert le, a karókat dróttal kötözte össze, a kertecskébe virágot ültetett. A virágoskert láttán a lakók előbb tétováztak, de rövid habozás után szégyentelenül szemetet öntöttek a bارسonyvirágok és ciniák közé – ekkorra tért magához az emberben megbúvó aljasság. Pár napon belül a virágoskertet lyukas cipők, vakolathalmok, koszos befőttesüvegek, áporodott szoszok és zöld legyek lepték el. Néhány évig figyelhettem a néma párbajt a senki földjén virágot termeszto ember és azok között, akik a szemetet a kertecskébe borították. Negyedünk Sziszüphosza legyözöten halt meg; életének utolsó ószén egy kisszéken ült az udvaron, s reszkető fejfel nézte a szemét könyörtelen előrenyomulását a virágágyások között.

A második szemétdomb a Fetitelor utcában van, a Calea Călărași felőli sarkon. A folyton itt nyüzsgő kutyák mellett olykor emberek kotorásznak: figyelmesen keresgélnek, aztán lehajolnak, és furcsa tárgyakat méricskélnek a kezükben. Testvériesen megfernek a kutyákkal.

A harmadik rakás, amelyet a Károly sugárút felé vezető úton látok, szintén egy parkban található; nagy és ovális ez a park, s a St. Ștefan-templommal szemben, a St. Ștefan utcában kezdődik, és azzal a házzal szemben végződik, amelyben Mihai Popescu, a színész lakott. Ezt a parkot valamikor alacsony kőkerítés vette körül: néhány gesztenye és hárs nőtt itt, hinták voltak meg padok. Most Mihai Popescu házával átellenben és a Popa Soare utca St. Ștefan felőli végétől pár méterre – a Popa Soarén van a Zsidó Közösség épülete és ennek szomszédságában Mircea Vulcănescu háza – a keresztút fenséges jeleként szemétdomb emelkedik. Itt volt alkalmam először látni, amint valaki az utca kellős közepén önti ki a szemetet; addig azt hittem, ezek a kupacok maguktól lesznek, a földből vagy tán az útburkolat vajúadásából születnek valamely fájdalmas éjszakai órán. Nem tudtam megállni, hogy meg ne szólítsam az illetőt: „Miért ide önti a szemetet?” „Hát mit akarsz, hova öntsem?” A válasz száraz volt és rövid, a hangból áradt a magabiztosság. Szomorúan mentem tovább, s háromszáz méterrel arrébb a Károly sugárútra jutottam, az Izvorul Rece kocsmával szembeni oldalra.

A szemétdombok és a szemérmertlenség

A szemét minden normális közösség számára azt jelenti, amit az ürülék az egyén életében, a szemeteskuka pedig ugyanazt a szerepet tölti be, amit a lakásban a vécé. Nem a ház közepére ürítünk: anyagcserénknek ezt az aktusát egy jól meghatározott helyen végezzük el; a civilizált társadalmakban a szemetet a kukákból elszállítják, és vagy megsemmisítik, vagy átalakítják – mindezt természetesen ott, ahol nem szoktak emberek járni. Mert minden civilizált társadalom szégyelli a saját szemétjét, és a társadalmi kiválasztás termékeit a legváltozatosabb módszerekkel próbálja eltüntetni. A szeméttel, amit általában elrejtene a tekintet elől, bizonyos diszkréciónal bánnak; e célra használatos lezárt zacskókban tárolják, s a hetente többször kiürített kukának olyan ártatlan illata van, akár egy halom zacskónak. Az a kellemetlen érzés, amivel a szemét a szemünket vagy az orrunkat bánthatja, már a kezdet kezdetén megszűnik. A társadalmi kiválasztás folyamatát így ugyanaz a szemérem övezi, mint a biológiai egyed bélműködését. És ahogy a civilizáció bizonyos fokán álló ember elszigetelti és kezeli biológiai funkcióit (erre használja a vécét, a szappant, a léfrissítőt, az illatosítót és a

többit), ugyanúgy a közösség is bonyolult és folyton ismétlődő folyamat keretében irányítja a szemét biológiját.

Ha ez nem történik meg, ha a társadalom elfogadja, hogy a szemetet az utcára öntés, ha nem törődik saját ürülékének termelődésével és eltüntetésével, akkor abban az idegbetegségben szenved, amit a franciák *gatisme*-nek neveznek; az ettől szenvedő beteg nem képes ellenőrizni záróizmának működését, tehát képtelen visszatartani a vizeletét és az ürülékét. A szemetet az utcára öntő és ahhoz családias kedvességgel viszonyuló Bukarest jelen pillanatban *végbélzárási elégtelenség*ben szenved; más szavakkal: Románia fővárosának egy része maga alá csinál, *szünet nélkül* maga alá csinál, s ebben a kollektív idegbajban elvesztette az ürüléktől való undorát és utálkozását. Az utálkozási távolság megsemmisülése és a szemét megjelenése az utcákon Bukarest koprofilias tüneteinek a jele.

A bukaresti társadalom bélzárási elégtelensége – ennek köszönhető a lakott területeken emelkedő szemétdombok monumentalitása – csak valami megrázó társadalmi trauma, egy nagyarányú változás jeleként értelmezhető; ez a változás súlyos bántalmakat okozott, a kulisszái között lezajló jelenségeket az emberek nem érthették meg, s ekképpen nem is dolgozhatták föl. A társadalmi ürülékkel fenntartott családias viszony, a tény, hogy megjelenése senkit nem zavar – ezek az infantilizálódott, megfélemlített és érzéketlen társadalom jellemzői, melynek idegbaja fiziológiai mellékhatásokkal jár. Érdekes megfigyelni, hogy a szemét utcán való tárolása más városokban nem tapasztalható; csak Bukarest, a központ „csinál maga alá”, tehát a meg nem értett történelem tűzfészke, ahol sokkal borúlátóbb a hangulat, mint a patriarkális, ahistorikus, szemérmét megőrző provinciában.

A „bent” és a „kint” közötti szakadékba öntött szemét

Ezt a jelenséget szociológiai oldalról is meg lehet közelíteni. Minél civilizáltabb a társadalom, a „kint” és a „bent” közötti különbség annál kisebb. E tétel igazsága majd minden nyugati országban látható. Takarításkor a német háziasszony nemcsak saját lakásában törli le a port; a művelet a kinti falak felé halad, s előbb az ablakokat és ablakkereteket, majd az ajtó külső részét, végül pedig a ház (vagy az üzlet) előtti járdát éri el, s akad, aki a járdát naponta lemossa. Párizs utcáin minden hajnalban porszívóznak. Ezekben az országokban gyakran találkozunk az egyébként belső burkolásra használt anyagokkal (márvánnyal, homokkővel stb.) a házon kívül, az udvarokban vagy csarnokokban is. Az elrobogó autó nem veri fel a port, eső után nem csapja föl az épületeket és a járókelőket, mert az utcák simasága vetekszik a padlóéval, és a csatornázás tökéletes. Így a „bent” az egész várost magába foglalja, s a fedett folyosók elszaporodása miatt eltűnik a „kint” utolsó jele, az ég is. A város óriási „bent”-té változik, ahol egyetlen négyzetmétert sem hagynak veszendőbe menni, s a nyilvános terület paradox módon „közös magántulajdonná” alakul. És ahogy „bent” és otthon senki nem köp a szőnyegre, és a szemetet sem önti akárhová, ebben a „közös otthonban”, amivé az utca változott, az emberek a „bent” normáinak megfelelően viselkednek. A külső környezet ilyenén interiorizálása olyan fokú harmóniát szül, amely sajátosan alakítja a nyugati ember személyiségét, és rendkívül erős alapját jelenti a civil társadalomnak.

Nálunk mindez fordítva történik. A „kint”-et mindenki a „senki földjeként” érzékeli, és minden mocskot oda ürítünk. A „kint” a moslék általános helye, az ajtó- és ablakkereteken túl kezdődő, tulajdonságok nélküli terület, ahová bármi *kidobható*. A

hatalmas tömbháznegyedekből rendszerint hiányzik az udvar – pedig jelenléte igen-csak fontos lenne, hiszen összeköti az otthon „bent”-jét az utca „kint”-jével, megszelídíti a „kint”-et, annak belsővé válását segítvén elő. Ebben az esetben viszont a „kint”-nek a „bent”-től erősen elütő jellege van; a „kint” a betonfal vagy a falon túli úr, s ez a fal minden átmenet nélkül választja el a kinti világot a bentitől. Így lesz a „kint” *a szenny területe*, az a furcsa hely, melyet nem vettünk a birtokunkba, tehát közömbösen, sőt ellenségesen viselkedhetünk vele szemben. A szemetet az utcára, a ház mellé és más helyekre öntjük; ez a különbség, ami a „bent” és a „kint” között létrejön, a társadalom atomokra bomlását, az egyén közösségi dimenziójának szinte teljes elsorvadását jelenti. Ezt a helyzetet láthatatlan és fizikailag lehetetlen, de *társadalmilag lehetséges* jelenetként képzelhetjük el: mindenki hátat fordít, az ijesztő elszigetelődés és közöny állapotában, amely vég nélkül ismétlődik. A társadalom már nem szervezet, hanem a Simone Weil által megnevezett $1+1+1+1\dots$ jellegű konglomerátum, amely eleve szét-tartó, és nagyon könnyen irányítható egy kis létszámú, de koherensen és erőteljesen működő csoport által. Az utcára öntött szemét a kohézió hiányának és annak a magányosságnak a bizonyítéka, amit az egyén a hatalommal szemben érez, amely bármikor el tudja pusztítani. A mocskok elburjánzása azt mutatja, hogy befejeződött az a folyamat, amellyről Noica beszélt, s melynek során a nép népességgé alakul át.

Miként fordíthatnánk meg ezt a folyamatot?

A szemétdomb mint mentalitásunk jelképe

Az utcára szórt szemét látványából arra következtethetünk, hogy a mentalitás nem valamely koponya üregében búvik meg, hanem már születése pillanatában kiszökik, és azonnal objektíválódik. A mentalitást érzékelhetjük a legkönnyebben az emberi világ jelenségei közül, hiszen a trolibuszban maximumra állított táskarádió, a járda peremén díszelgő köpet, a koponyacsont, amit a bányász dorongja tört be, mind-mind a mentalitás jelei. Reggeltől estig mentalitások között mozgunk, mert az a visszajáró pénz, amit az eladó megtart magának, ugyanúgy mentalitásunk kifejezője, mint a csúszópénz, amit akkor készítünk elő, ha orvoshoz vagy közjegyzőhöz megyünk. Az utcasarkon emelkedő monumentális, közszemlére bocsátott, büzlő és fortyogó szemétdomb maga is mentalitás. Ha tehát nem akarunk köpést látni többé, ha azt szeretnénk, hogy a bányász ne kapjon fütyköst a kezébe, hogy a visszajáró pénz ne maradjon az eladónál, vagy hogy az utcán ne legyenek szemétkupacok, csak egy megoldás létezik: *a mentalitás megváltoztatása*.

Csakhogyan – ha a hatását megszüntettem is – magát a mentalitást még nem pusztítottam el. Amikor azt mondom: „a szemétdomb mentalitásunk jelképe”, akkor azt akarom mondani: a látható hatásnak láthatatlan oka van. Más szóval, én csak a mentalitás látható részével találkozom, de ez a kellemetlen találkozás kizárólag a mentalitásnak otthon adó koponyaüreg tartalmának megváltoztatásával kerülhető el. Csupán a tapasztalható jelenség agresszív és kellemetlen – az őt vezérlő, kézzel meg nem érinthető eszme az elme láthatatlan tartományába tartozik. De miképp hatolhatnánk be a mentalitást rejtő kamrácskákba, ahonnan a könyörtelen és diadalmas szemétdomb származik? Hogyan változtatható meg a kamra tartalma – amely a látható jelenség oka – úgy, hogy egyben ez utóbbi is megváltozzék?

Platón már nagyon régen megadta a választ erre a kérdésre: A PHAIDROSZ-ban megállapította, hogy mint a testnek, úgy a léleknek is megvan a maga tápláléka. Akár-csak a test egészsége, a léleké is a neki nyújtott táplálék minőségétől függ. Minél jobb

ez a táplálék, a lélek annál magasabbra jut; és minél gyengébb, annál lentebb marad. De miféle táplálék az, amely a fejlődést és visszafejlődést, a lélek „fent”-jét és „lent”-jét meghatározza? Mi a jellegzetessége ennek a tápláléknak, amely a lélek láthatatlan, „mentalitásoknak” nevezett konfigurációit létrehozza? Platón elképzelte az „ég fölötti tájat”, s ezt a „valóság mezejének” nevezte el. Ha a lélek eljut oda, az igazság, a meg-gondoltság és a tudás csodálatában merülhet el. A lélek egészségi foka végső soron attól a táplálékmennyiségtől függ, melyet a „valóság mezejére” tudott átmenekíteni. Csakhogy a „lelki diéta” eme helyére nagyon is rögzös út vezet; a lelkek többsége csak nagy ritkán jut el oda, táplálékuk így vegyes, az igaz és a hamis, a tudás és a nem tudás keveréke, azokról már nem is beszélve, akik soha nem látják ezt a tájat, és akik egész életükben a „vélekedés táplálékán” élnek.

A történelem folyamán a kommunizmus értette meg a legjobban – és használta egy-ben a legaljasabb célokra – Platón gondolatát; ez a rendszer a lelki étrend gyökeres megváltoztatását tűzte ki célul maga elé. Besançon kerekén ki is jelentette: a kommunizmus nem létezett volna a kommunista *ideológia* új konyhája nélkül. A lélek táplálékába egyre több ideológiát kevertek, míg meg nem győződtek róla, hogy a lélek most már képtelen magasra szállni, mert megfertőzte az irdatlan mennyiségű rúttal, hamissal és rosszal. A kommunizmus elképzelhetetlen az ideológiai *nouvelle cuisine* táplálékával *rendszeresen* butított tömeg nélkül. Ebből a konyhából kerültek ki azok a fogások, amelyek elfogyasztása után az emberek szemétdombokat kezdtek termelni. A kommunizmus sohasem a nehéziparra támaszkodott az „új társadalom” építésekor, ahogy hirdette (ha ezt tette volna, nem úgy végzi, ahogyan végezte), hanem a platóni értelemben vett élelmiszeriparra: az idők során egyetlen társadalmat sem etettek ennyi „vélekedéssel”, és egyetlen elől sem fedték el ennyire kegyetlenül a „valóság mezejének” láthatárát.

A kérdés tehát így merül fel: hogyan méregtelenítsük ezt a hatalmas kollektív lelket? Befogad-e más táplálékot, vagy mint a hazatért fegyenc, kiokádja a kalácsot, mert sós-kához és penészes kenyérhez szokott? Ízlelhetjük-e még az igazság ízét, kívánhatjuk-e még egyáltalán, meg tudjuk-e különböztetni az igazságba göngyölt hazugságtól?

Egy dolog kétségtelen: ha a testi étrendet nem is, a lelkit mindenképpen mi állítjuk össze. Évtizedek óta először ismét megadatott a szomorú esély: *felelnünk kell* saját ostobaságunkért.

Kőríz Imre

FA FOR MEN

Sokáig ácsorogtam ma a zuhany alatt,
néztem a csalé csempét, a felhámló falat,
a hideg víz ahogy a rózsából kiront,
hogy telőben a tálca, a „víz a vádlimon”-t,
hogy fogyóban a forró, de alig kell meleg,
elég meleg az este, hideget engedek,